

Mgr Tomasz Licak

Doktorant na Wydziale Prawa i Administracji
Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Komunikacja pozawerbalna w pracy policji w Stanach Zjednoczonych Ameryki

Streszczenie

Mundury policyjne są tymi elementami ubioru, poprzez który obywatele dokonują identyfikacji osób sprawujących funkcje publiczne. Jeśli ktoś znajduje się na ulicy i potrzebuje pomocy, wówczas „skanuje” tłum przechodniów w poszukiwaniu munduru policyjnego. Uniformy wpływają także na zachowania przestępców, którzy już na sam widok munduru policyjnego powstrzymują się przed dokonaniem czynu zabronionego, gdy na horyzoncie widać umundurowanego policjanta. Szacunek i zaufanie do osób w mundurach policyjnych są wpajane dzieciom już od najmłodszych lat¹.

Akademie policyjne szkolą oficerów policji w obserwowaniu mowy ciała osób, które przesłuchują. Wiedza z zakresu komunikacji pozawerbalnej jest kluczowa w pracy policji, ponieważ przestępcy, podobnie jak dzikie zwierzęta, wyszukują najsłabsze ofiary i stosują tą samą taktykę, co drapieżniki. Funkcjonariusze policji muszą zawsze pamiętać, iż w czasie, gdy obserwują potencjalnych przestępców, „skanowanie” ruchów ciała odbywa się także w drugim kierunku². Każdy ruch ciała policjanta i jego gesty są bacznie obserwowane przez potencjalnego przestępcę w nadziei znalezienia jakiejś słabości.

Słowa kluczowe: mundur, komunikacja niewerbalna, gesty, policja.

¹ R. R. Johnson, *The Psychological Influence of the Police Uniform*, 4 marzec 2005r., s. 1.

² A. J. Pinizzotto, E. F. Davis, *Offenders Perceptual Shorthand: What Messages Are Law Enforcement Officers Sending to Offenders ?*, „Law Enforcement Bulletin” June 1999, s. 1.

Non-Verbal Communication in the Work of the Police in the United States of America

Abstract

Official police uniform is the object by which people identify the authority. When someone on the street is in need of help, he tries to “scan” the crowds of pedestrians looking for the uniform of a police officer. Uniform influence also criminals’ behavior who usually curb their unlawful doings when there is a uniformed police officer on a horizon. Respect and trust to a person in the police uniform is taught almost from the childhood³.

Law enforcement training academies teach police officers to observe the body gestures of individuals they question. Knowledge on nonverbal communication is essential in the work of the police because criminals, just as predatory animals, search out the weakest prey, using the same tactics. Law enforcement officers must always remember that, while they observe potential criminals and their movements the “scanning” goes also in the opposite direction⁴.

Each movement of the police officer and his gestures are carefully watched by the perpetrator in the hope of finding a weakness.

Key words: *uniform, nonverbal communication, gestures, police.*

Wstęp

Celem opracowania jest omówienie znaczenia komunikacji pozawerbalnej w pracy policji Stanów Zjednoczonych Ameryki, a tym samym zwrócenie uwagi na wiedzę w tym zakresie polskiej Policji. Komunikacja pozawerbalna to komunikacja dominująca, chociaż wiedza większości społeczeństwa w tym zakresie jest bardzo ograniczona.

Komunikacja werbalna to mowa, czyli najbardziej złożony i specyficzny ludzki środek porozumiewania się. Jest niezwykle bogatym i plastycznym sposobem wyrażania myśli i uczuć, będąc jednak czasami źródłem pewnych problemów. W odróżnieniu od dźwięków zwierzęcych, informujących o stanach emocjonalnych, komunikacja werbalna jest wyuczona

³ R. R. Johnson, *The Psychological ...*, s. 1.

⁴ A. J. Pinizzotto, E. F. Davis, *Offenders Perceptual ...*, s. 1.

i może przenosić różne, istotne informacje dotyczące zdarzeń mających wpływ na nasze życie.

Komunikacja pozawerbalna realizowana jest za pośrednictwem środków innych niż słowa. Zachowania pozawerbalne to sygnały, którym można przypisać określone znaczenie, a nie proces nadawania znaczenia tym sygnałom. Rozróżnienie na komunikację werbalną i niewerbalną nie jest proste w codziennym życiu, gdyż obie te formy porozumiewania się przeplatają się wzajemnie i raczej rzadkością, niż zasadą jest to, iż występują samodzielnie. Uważa się, że komunikacja międzyludzka nie opiera się wyłącznie na sygnałach werbalnych, ale może być tak, że konkretną treść komunikuje się określonym znakiem ciała. Bardzo często to właśnie czynnik niewerbalny determinuje ostateczną treść wiadomości⁵. Komunikacja pozawerbalna jest dominująca, chociaż fakt ten nie jest uświadamiany przez większość uczestników interakcji. Ponadto skala tej dominacji jest jeszcze mniej znana, niż sam fakt jej istnienia, ponieważ na całkowity przekaz komunikatu tylko w 7% wpływają słowa, w 38% – sygnały głosowe (ton głosu, modulacja), a w 55% – sygnały pozawerbalne.

W niniejszym opracowaniu akcent położony jest na wpływ ubioru policjantów i ich mowę ciała. W nauce wyróżnia się następujące podstawowe rodzaje niewerbalnych aktów komunikacyjnych⁶:

- gestykulacja, czyli ruchy ciała, gesty niezależne od mowy, gesty zależne od mowy, gesty odnoszące się do przedmiotu przekazu, gesty przestankowe, gesty interakcyjne, koordynacja gestów, postawy i mowy, auto-synchronizacja, synchronizacja interaktywna;
- mimika i wyraz twarzy jako najważniejszy sposób przekazywania emocji, twarz, ocena cech osobowości, związki mimiki z fizjologią, pomiar cech twarzy;
- dotyk i kontakt fizyczny, odgrywające ogromną rolę w budowaniu racji bliskości lub dystansu, uzależnione od czynników kulturowych, stopnia znajomości rozmówców, płci, wieku, statusu społecznego, zachowania samodotykowego itp.;
- środowisko komunikacji, wpływ otoczenia na komunikację, percepcja ciepła, percepcja relacji formalnych;
- kontakt wzrokowy, obejmujący takie elementy, jak spojrzenie i kontakt wzrokowy, funkcje spojrzenia, regulację przebiegu interakcji, dystans, cechy fizyczne, tło kulturowe;

⁵ J. Isański, *Komunikowanie międzykulturowe szanse i wyzwania*, Poznań 2009, s. 51.

⁶ M. L. Knapp, J. A. Hall, *Komunikacja niewerbalna w interakcjach międzyludzkich*, Wrocław 1997, s. 6.

- dystans przestrzenny jako obszar pomiędzy nadawcą a odbiorcą, dzielący się na cztery strefy: intymną, osobistą, społeczną i publiczną;
- pozycja ciała, czyli sposób, w jaki dana osoba stoi lub siedzi, wyrażać może wewnętrzne napięcie lub rozluźnienie;
- wygląd fizyczny i ubranie (może być formą manifestacji przynależności społecznej, staranność ubioru, mówi o przywiązaniu wagi do spotkania);
- niewerbalne aspekty mowy, czyli intonacja głosu, akcent, rytm mówienia itp.;
- dźwięki paralingwistyczne (parajęzykowe), np. śmiech, płacz, ziewanie, westchnienia urozmaicają proces komunikacji i wyrażają ekspresję uczuć, sygnały wokalne a osobowość, sygnały wokalne a emocje, oddawanie głosu, prośba o głos, odmowa zabrania głosu, pauzy, cisza, przyczyny występowania pauz;
- elementy środowiska fizycznego, np. wielkość, lokalizacja, aranżacja wnętrza, charakter wnętrza, oświetlenie, zapachy tworzą korzystne lub niekorzystne tło i atmosferę do wzajemnych kontaktów, czas jako umiejscowienie, czas jako trwanie, architektura i obiekty ruchome, kolor, dźwięk;
- pojęcie terytorium i przestrzeni osobistej, zagęszczenie i zatłoczenie, dystans konwersacyjny, płeć, wiek, tło kulturowe i etniczne.

Policjanci, zanim trafią do służby na ulicach wielu amerykańskich miast, przechodzą intensywny trening również z zakresu komunikacji. Elementem szkolenia jest przyswojenie sobie przez nich umiejętności wykrywania pozawerbalnych sygnałów wysyłanych przez kryminalistów, a szczególnie ważna jest zdolność do wykrywania kłamstwa. Bardzo istotne jest jednak uświadomienie funkcjonariuszom policji, że oni sami także komunikują się pozawerbalnie ze społeczeństwem, w tym również z przestępcami. Przykładowo, dość powszechnie znana jest taktyka sprzedawców narkotyków, poszukujących w kontakcie wzrokowym wskazówek do tego, czy ich potencjalny klient nie jest czasem funkcjonariuszem działającym pod przykryciem. Wiedza dotycząca komunikatów pozawerbalnych jest niezbędna nie tylko w pracy agentów specjalnych, posługujących się inną tożsamością, ale także w pracy policji drogowej. Badania wykazały, iż określone komunikaty pozawerbalne, wysyłane przez policjantów drogowych mogą przesądzić o ich życiu lub śmierci. Znane są przypadki śmierci policjantów, gdyż wysyłane przez nich komunikaty pozawerbalne nie były wystarczająco autorytarne i zdecydowane. Takie zachowanie tylko prowokowało przestępców do ataku⁷.

⁷ A. J. Pinizzotto, E. F. Davis, *Offenders Perceptual ...*, s. 2.

Bezpieczeństwo policjantów, tj. ich życie i zdrowie bardzo często zależą od pozawerbalnych sygnałów komunikujących dominację, która pozwala na ustanowienie pewnego rodzaju relacji władzy, nawet w tak częstych sytuacjach, jak rutynowa kontrola drogowa. Policjanci komunikują swoją pozycję poprzez kontakt wzrokowy, naruszanie przestrzeni osobistej kontrolowanego, ton głosu, a przede wszystkim poprzez odpowiednią postawę ciała. Brak odpowiedniego treningu w zakresie powyższych komunikatów pozawerbalnych mógłby się dla policjantów bardzo często skończyć tragicznie. Jeśli chodzi o ustanawianie relacji władzy poprzez kontakt wzrokowy, to badania pokazują, iż taki intensywny kontakt sugeruje mniejsze zaangażowanie emocjonalne i większe opanowanie. Nawet podczas kontroli drogowych większe opanowanie i mniej okazywanych emocji bardzo często komunikują, iż policjant jest osobą reprezentującą władzę, której należy się odpowiedni szacunek.

1. Komunikacja poprzez ubiór

Niezależnie od powyżej wymienionych elementów komunikacji pozawerbalnej, już sam mundur policjanta jest tym elementem, który wpływa w sposób decydujący na relację między obywatelem a legitymującym go funkcjonariuszem. Znane są przypadki manipulowania nawet kolorem uniformu w celu wywołania określonego wrażenia. Dla przykładu, policja w Massachusetts używa mundurów w kolorze czarnym, aby sprawiać wrażenie bardziej autorytarnej i agresywnej⁸. Czarny kolor jest w tym przypadku czynnikiem dodatkowo wzmacniającym komunikaty pozawerbalne. Jak dowodzą bowiem badania, uniformy wywołują u większości ludzi relację uległości. Na przykład, prośba o przysługę wyrażona przez osoby w różny sposób ubrane wywołuje odmienne skutki. Mundur pomaga zidentyfikować obszar kompetencji noszącej go osoby i wiedza ta wpływa na zachowanie⁹. W odniesieniu do silnego wpływu czarnego koloru uniformów istnieją także dowody historyczne. Już w 1932 r. Heinrich Himmler wprowadził tego rodzaju mundury, aby wzmacniać lęk i szacunek społeczeństwa. Decyzja o wyborze takiego koloru nie była zatem przypadkowa.

FBI już na początku XXI wieku przeprowadziła badania, z których wynika, iż mundury policyjne bardzo silnie oddziałują na psychikę ludzką i nawet najmniejsze zmiany w tym zakresie mają wpływ na zachowanie obywateli. Czarne mundury wywołują niepokój,

⁸ S. Watson, *Police Forces Dressing in Black To "Instill Fear Citizens"*, Infowars.net. (dostęp z 28 kwietnia 2008 r.), s. 1.

⁹ M. L. Knapp, J. A. Hall, *Komunikacja niewerbalna ...*, s. 295.

wrogość i agresję. Istnieją nawet badania wskazujące na to, iż kolor mundurów oddziałuje na podświadomość ludzi i to w taki sposób, iż policjanci ubrani na czarno postrzegani są jako agresywni i skorumpowani. Negatywne skutki czarnego koloru mundurów dla społeczeństwa wynikają również stąd, iż kolor ten z jednej strony prowokuje do agresji otoczenie, a z drugiej również osoby noszące tego rodzaju odzież zachowują się aspołecznie. Trzeba jednak przyznać, iż kolorowe mundury mogą wpływać na podświadomość obywateli. Mogą one prowokować działania skierowane przeciwko policji. Inne badania wykazały, iż mundury policyjne, których połowa miała jaśniejszy kolor, odbierane są przez społeczeństwo jako emanujące dobrem, uczciwością, ciepłem i kompetencją, a także życzliwością¹⁰.

Taktyka używania czarnego koloru mundurów zastała implementowana także w Wielkiej Brytanii, przynajmniej w odniesieniu do części uniformów, takich jak spodnie i koszulki. Nie odbyło się to jednak bez sprzeciwów społecznych. Przeciwnicy takiego rozwiązania wskazują, iż rolą policji w wolnych demokratycznych państwach nie jest wzbudzanie lęku w społeczeństwie, tylko budowanie relacji zaufania, a czarne mundury mają jak najgorsze konotacje historyczne. Badając znaczenie koloru munduru, nie można pominąć bardzo istotnego faktu, że już sam mundur ma szczególne znaczenie komunikacyjne, niezależnie od jego barwy. Mundur jest symbolem autorytetu, który kojarzy się z określonymi cechami. Policjanci ubrani w mundury oceniani są z reguły jako uczciwsi i bardziej życzliwi w stosunku do osób w stroju cywilnym. Uniform wywołuje także uczucie uległości, co sprawia, iż obywatele są bardziej skłonni do podporządkowania się poleceniom. Istnieją dowody naukowe wskazujące, iż uległość wobec munduru deklaruje około 60% osób badanych, podczas gdy w rzeczywistości około 90% jest posłusznych poleceniom wydawanym przez funkcjonariuszy w mundurach. Już chociażby na podstawie powyższych danych można wysnuć wniosek o prewencyjnym oddziaływaniu patroli policji¹¹.

Wielu przestępców na sam widok funkcjonariuszy w mundurze powstrzymuje swoje skłonności do naruszania prawa. Ale widok munduru oddziałuje także pozytywnie, czego przykładem są piesz na zatłoczonych ulicach, którzy w sytuacjach kryzysowych kierują w pierwszej kolejności swój wzrok w kierunku umundurowanych funkcjonariuszy. Szacunek dla munduru jest wpajany obywatelom najczęściej już od najmłodszych lat, zarówno przez rodziców, jak i przez nauczycieli¹².

¹⁰ S. Watson, *Police Forces ...*, s. 2.

¹¹ I. Klonowska-Senderska, *Komunikacja w sytuacjach kryzysowych*, „Kwartalnik policyjny” 2010, nr 1, część 2, wydanie elektroniczne, s. 1.

¹² R. Richard, M. S. Johnson, *The Psychological Influence of the Police Uniform*, www.policeone.com, s. 1.

Mimo że siła wpływu uniformu na zachowania obywateli jest znaczna, funkcjonariusze policji muszą posiadać wiedzę także w odniesieniu do innych aspektów komunikacji pozawerbalnej. I tak, bardzo istotny jest kontakt wzrokowy, gdyż komunikuje on zarówno dominację, jak i kontrolę, co wpływa na postrzeganie policjantów jako osoby reprezentujące władzę państwową.

2. Komunikacja poprzez dystans

Innym sposobem ustanawiania relacji władzy z wykorzystaniem odkryć z zakresu komunikacji pozawerbalnej jest przechylenie się policjantów w kierunku kontrolowanych osób. Skrócenie dystansu fizycznego przez policjantów postrzegane jest przez obywateli jako sygnalizujące opanowanie, dominację i kontrolę. Konsekwencją skrócenia dystansu fizycznego jest także reakcja obywateli w postaci koncentrowania większej uwagi na policjancie. Okazywanie dominacji poprzez ingerencję w przestrzeń osobistą kontrolowanych ma duży wpływ na poziom bezpieczeństwa funkcjonariuszy. Niski poziom kontaktu wzrokowego, połączony z zachowaniem dystansu fizycznego przez policjanta komunikują obywatelowi, że funkcjonariusz zaabsorbowany jest innymi problemami, a nie wykonywaniem swoich obowiązków¹³. Brak właściwego kontaktu wzrokowego oraz zaniechanie skracania dystansu fizycznego zachęcają kontrolowanych albo do ucieczki z miejsca zdarzenia albo nawet do zaatakowania policjantów. Tak jak to było wspomniane powyżej, bardzo ważne w pracy policji jest komunikowanie dominacji, co w dużej mierze jest osiąganym już poprzez odpowiedni strój. Historia mundurów policyjnych sięga 1982 roku, kiedy to London Metropolitan Police wprowadziła po raz pierwszy ustandaryzowany strój. Tak zwani Bobbies z Londynu ubrani byli w czarne paramilitarne ubrania, aby odróżnić ich od wojska, które w tamtych czasach używało białoczerwonych mundurów¹⁴.

Kwestia dystansu to domena proksemiki, czyli nauki z pogranicza psychologii i antropologii, zajmującej się badaniem wzajemnego wpływu relacji przestrzennych między osobami oraz między osobami a otoczeniem materialnym na relacje psychologiczne, sposób komunikacji, itp. Nazwę tę zaproponował na początku lat sześćdziesiątych amerykański antropolog Edward Hall¹⁵. Wiąże się ona z pojęciem terytorium i strzeżenia granic. Podstawowym zwrotem jest tutaj pojęcie terytorium, rozumiana jako przestrzeń wokół każdego z nas, którą każdy uważa za swoją. Każdy posiada osobiste terytorium, czy to będą

¹³ A. J. Pinizzotto, E.F. Davis *Offenders Perceptual ...*, s. 3.

¹⁴ R. Richard, M. S. Johnson *The Psychological Influence ...*, s. 1.

¹⁵ A. i B. Pease, *Mowa ciała*, Poznań 2011, s. 233.

posiadane przez niego rzeczy, dom, wnętrze samochodu, czy także przestrzeń wokół ciała. Proksemika wyróżnia 4 rodzaje dystansów:

- dystans intymny (rozciąga się w promieniu ok. 15-45 cm wokół naszego ciała);
- dystans osobisty (to przestrzeń, która rozciąga się wokół człowieka pomiędzy 45-120 cm – obszar na wyciągnięcie ręki), strefa łatwego dotyku;
- dystans społeczny (zwany inaczej sferą społeczną – wynosi 1,22-3,6 m);
- dystans publiczny (możemy mówić o nim wtedy, gdy rozmówcy kontaktują się w odległości większej niż 360cm).

3. Komunikacja poprzez ton głosu

Innym z kolei sposobem ustanawiania relacji dominacji w pracy policji przy pomocy komunikatów pozawerbalnych jest odpowiedni ton głosu oraz sposób mówienia. Ton głosu jest bezpośrednio powiązany ze sposobem percepcji osoby mówiącej jako dominującej lub też uległej. Zatem, oprócz odpowiedniego stroju i postawy, policjant w trakcie interakcji z obywatelem powinien także mówić głośno, niskim tonem tak, aby ustanowić relację władzy między kontrolującym a kontrolowanym¹⁶. Ton głosu to jeden z elementów parasegmentalnych języka. Cechami parasegmentalnymi języka są:

- głośność;
- tempo;
- ton;
- barwa głosu.

Parajęzyk, określany często inaczej jako elementy parasegmentalne języka, a więc tzw. wokalizacje, dzielony jest na trzy grupy. Pierwsza grupa to tzw. wokalizacje charakteryzujące (np. śmiech, płacz, krzyk, ziewanie, wzdychanie). Kolejną grupę stanowią wokalizacje wartościujące (wysokość, natężenie, ton i barwa głosu, tempo mówienia i rezonans), a trzecia grupa to wokalizacje segregujące (odgłosy typu „aha”, „och” czy „hmm”). Istotą komunikacji parajęzykowej jest to, że zdecydowanie bardziej informuje ona o tym, jak coś zostało powiedziane, niż o tym, co zostało powiedziane. Podkreślenie jakiegoś

¹⁶ K. J. Tusing, J. J. Dillard *The Sound of Dominance: Vocal Precursors of Perceived Dominance during Interpersonal Influence*, „Human Communication Research” 2000, s. 149.

wyrażenia, np. poprzez wokalizację wartościującą, może zmienić znaczenie całej wypowiedzi¹⁷.

4. Oddziaływanie społeczne munduru policyjnego

Sportowa sylweta w połączeniu z błyszczącym mundurem komunikują pozawerbalnie kontrolę nad sytuacją i policjanci muszą w swojej pracy być świadomi wszystkich elementów pozawerbalnych. Mogą one bowiem bardzo często decydować nie tylko o skuteczności podejmowanych przez nich działań, ale również wpływać w znaczący sposób na bezpieczeństwo funkcjonariuszy. Oprócz mundurów, także pozostałe elementy wyposażenia policjantów oddziałują na sposób, w jaki są oni postrzegani przez społeczeństwo. Wywiady z przestępcami, którzy dopuścili się morderstw policjantów, wykazały, iż zanim powzięli oni zamiar zaatakowania funkcjonariusza, dokonywali wcześniej swego oszacowania umiejętności „ofiary”. Jeśli, dla przykładu, policjant nie sprawiał wrażenia profesjonalisty, wówczas przestępca dokonywał swoistej kalkulacji, w wyniku której dochodził do wniosku, iż opłaca mu się stawiać opór. Brudny lub pomięty mundur, albo źle zapięty pasek mogą komunikować podejrzanemu, że policjant ma lekceważący stosunek do swoich obowiązków, co bardzo często jest zachętą do ataku¹⁸. Czysty mundur może być czasami nawet gwarancją bezpieczeństwa, gdy przykładowo policjant ściga przestępcę i wtargnie na prywatną posesję. Zdarzały się bowiem przypadki, że policjant w brudnym mundurze był identyfikowany jako agresor, a następnie atakowany przy użyciu broni palnej przez właściciela nieruchomości. W takich sytuacjach mundur pomaga trafnie ustalić, kto jest przedstawicielem władzy, a kto narusza porządek.

Interesujący przykład wpływu ubioru policji na zachowania obywateli można było zaobserwować w 1969 roku w Menlo Park. Próba zamiany niebieskich mundurów na zielone sportowe bluzy została zaniechana, gdyż uznano, iż tego rodzaju ubiór nie wzbudza szacunku wśród obywateli i po 8 latach powrócono do tradycyjnych uniformów.

Decydujące znaczenie miał w tym przypadku kolor mundurów, który jak wskazują badania socjologiczne, ma znaczny wpływ na percepcję społeczną. Kolor wpływa na nastrój, a w szczególności kolor niebieski komunikuje bezpieczeństwo i komfort, w odróżnieniu od czarnego, odbieranego jako sugerujący władzę i siłę. Ustalenia te dotyczą nie tylko obywateli

¹⁷ R. Sajna, *Kolory, Zwierzęta, Tańce... niesamowity świat niewerbalny w reklamach telewizyjnych*, 37 wydanie elektroniczne, s. 17.

¹⁸ R. Richard, M. S. Johnson *The Psychological Influence ...*, s. 2.

Stanów Zjednoczonych Ameryki, ale także innych kontynentów, tj. Europy, Azji czy Afryki Centralnej¹⁹.

Nie bez znaczenia jest też odcień mundurów nie tylko w percepcji społecznej, ale także ze względów pragmatycznych, np. takich jak utrzymanie uniformów w czystości. Oprócz barw, nie bez wpływu komunikacyjnego są takie elementy, jak odpowiedni krój munduru czy nawet noszenie przez policjantów okryć głowy. Badania wykazały, że zmiany tradycyjnych paramilitarnych mundurów mogą spowodować inną percepcję społeczną policji. Z tego też względu administracja policyjna powinna bardzo poważnie traktować problem szkoleń w zakresie umundurowania, regulując tą kwestię w specjalnych aktach prawnych o charakterze organizacyjnym.

5. Wpływ mowy ciała na pracę policji

Szczególne znaczenie mają komunikaty pozawerbalne kierowane do sprawców przestępstw. Zachowanie przestępców pod wieloma względami przypomina taktykę stosowaną w przyrodzie przez różnego rodzaju drapieżniki. Ponieważ przeżycie drapieżników zależy od tego, czy potrafią dostrzec słabości w zachowaniu potencjalnych ofiar, ich działania muszą być szybkie, zdecydowane i efektywne. Podobne prawidłowości mają miejsce w ludzkiej społeczności, gdzie duże miasta przypominają dziką dżunglę, a ludzie-drapieżnicy obserwują tłumy, wypatrując świadomie lub nieświadomie słabości swoich potencjalnych ofiar. W odróżnieniu jednak od prawdziwych drapieżników, atakujących w celu zdobycia pożywienia, ludzkie bestie działają z bardzo różnych pobudek, co czyni ich bardzo nieprzewidywalnymi i trudnymi przeciwnikami.

Badania w zakresie psychologii społecznej dowodzą, iż sposób, w jaki ludzie chodzą, mówią, gestykują, i wyglądają, komunikuje bardzo dużo informacji na temat konkretnej osoby²⁰. Wiedza na temat komunikacji pozawerbalnej sprawców przestępstw jest bardzo istotna w procesie wykrywania kłamstwa, ale jednocześnie powinna ona być wykorzystywana przez funkcjonariuszy w drugim kierunku, tj. sposobie, w jaki komunikują się z podejrzanymi. Dowodzi tego przypadek policjanta zabitego na służbie, który swoimi komunikatami pozawerbalnymi zachęcał do stawiania oporu i atakowania funkcjonariusza. Przesłuchany przestępca wyznał, iż zatrzymujący go policjant nie był wystarczająco

¹⁹ Tamże.

²⁰ A. J. Pinizzotto, E. F. Davis *What Messages are Law Enforcement Officers Sending to Offenders*, "Law Enforcement Bulletin" June 1999, Volume 68, no. 6, s. 1.

autorytarny, ponadto był grzeczny i nie przejmował kontroli nad sytuacją. Takie zachowanie funkcjonariusza sprawiło, iż napastnik zignorował żądanie wylegitymowania się i zatrzymania, a następnie odwrócił się i zastrzelił policjanta. Wpływ na takie zachowanie miała nie tylko postawa policjanta, ale również ton jego głosu. Wszystkie te elementy łącznie wskazywały na słabość funkcjonariusza, która ostatecznie doprowadziła do jego śmierci²¹.

Jak to już było wskazane, mundury wpływają na uzyskanie uległej postawy, ale funkcjonariusze muszą być świadomi także innych elementów komunikacji pozawerbalnej. Można, co prawda, zwiększyć poczucie respektu dla munduru zmieniając jego kolor na czarny, jednak tego rodzaju manipulacje mogą być czasami szkodliwe, gdyż funkcjonariusze wywołują u obywateli poczucie strachu, a nie zaufania²².

Trzeba zatem w komunikacji między policją a społeczeństwem pogodzić różne racje, z jednej strony funkcjonariusz powinien budzić respekt, a z drugiej zaufanie obywatela. Akta spraw sądowych wskazują, że osiągnięcie tego celu jest często bardzo trudne, ale nie niemożliwe. I tak, dla przykładu, jeden z przestępców planujący zabójstwo policjanta odstąpił od swojego zamiaru, gdy dostrzegł, iż jego potencjalna ofiara może być trudnym przeciwnikiem. Zapytany o konkretne przyczyny takiej oceny sytuacji odpowiedział, iż policjant nie był szczególnie dobrze zbudowany, ani groźny z wyglądu, jednak było w nim coś, co sprawiało wrażenie, że nie da mu rady. Odstępując od swojego zamiaru, przestępca poczekał kilka godzin i zaatakował innego policjanta, odebrał mu broń, a następnie zastrzelił. Analizując tą sytuację w trakcie śledztwa, oskarżony wyjaśnił, iż zabity policjant sprawiał wrażenie ociężałego i niezdarnego. Dokonując przedmiotowego zabójstwa, sprawca czynu nie wiedział, iż zastrzelony policjant odmówił wcześniej noszenia broni oraz kamizelki kuloodpornej. Najprawdopodobniej zatem ofiara wysyłała do otoczenia nieświadomie komunikaty pozawerbalne, wskazujące na jej różnego rodzaju wewnętrzne słabości²³. Być może również na tego rodzaju odbiór miały wpływ mankamenty związane z mundurem, takie jak pognieciony materiał, niezbyt schludny wygląd, czy też niedomknięty pasek od spodni. Wszystkie te czynniki są, co prawda, rzadko uświadamiane, jednak wpływają one na percepcję, a tym samym na ocenę przeciwnika w konflikcie. Praca policji to przecież nieustanne konflikty, w których stawką jest często zdrowie lub nawet życie funkcjonariuszy²⁴. Jeśli nie wywierają oni na potencjalnych agresorach wrażenia profesjonalistów, wówczas takie zaniedbania mogą skończyć się bardzo tragicznie. Nawet drobne niedociągnięcia

²¹ Tamże, s. 2.

²² R. Richard, M. S. Johnson *The Psychological Influence* ..., s. 3.

²³ A. J. Pinizzotto, E. F. Davis *What Messages* ..., s. 3.

²⁴ R. Richard, M. S. Johnson *The Psychological Influence* ..., s. 4.

w zakresie ubioru mogą sugerować lekceważący stosunek policjantów do swoich obowiązków, a tym samym zachęcać do zachowań agresywnych. Dla przykładu, patrol policyjny składający się z funkcjonariuszy, którzy swoim zachowaniem komunikują mentalne lub emocjonalne niezaangażowanie, może mieć fatalne konsekwencje. Brak obserwacji ruchów ciała podejrzanego może komunikować nieprzygotowanie policjanta do właściwej reakcji. Jeśli takie postawy dostrzegą przestępcy – potencjalni zabójcy – wówczas rutynowa kontrola może zakończyć się dla funkcjonariusza tragicznie. Podobnie jak drapieżniki w świecie zwierząt, tak i ludzkie bestie stosują tę samą taktykę. Dlatego też policjanci, przesłuchując podejrzanych i obserwując ich komunikaty pozawerbalne, muszą być świadomi, iż sami są również obiektem obserwacji. Czasem subtelne komunikaty mogą zostać wykorzystane przez przestępców, dlatego też funkcjonariusze policji muszą mieć świadomość, iż również oni mogą stać się ofiarami przestępstw²⁵.

Innym przykładem wpływu komunikacji pozawerbalnej na relacje między policją a przestępcami jest incydent, który miał miejsce w Stanach Zjednoczonych dotyczący zabójstwa funkcjonariusza przez dealerów narkotykowych. Przyczyną zdarzenia był zamiar podjęty przez grupę przestępców zajmujących się sprzedażą narkotyków polegający na zabójstwie policjanta w celu wysłania sygnału śledczym, aby nie „wtrącać się” w prowadzoną przez nich działalność. W wyniku realizacji zamiaru jeden z funkcjonariuszy poniósł śmierć a drugi został ciężko ranny. O tym, że przeżył zdecydowała szybka reakcja poprzedzona analizą komunikatów pozawerbalnych wysyłanych przez napastnika. Późniejszy wywiad z przestępcą wykazał, że potencjalni zabójcy unikają osób sprawiających wrażenie stanowczych (nie autorytarnych), rezolutnych i profesjonalnych. Nie oznacza to jednak, iż policjanci w kontaktach z ludnością powinni być oschli, pozbawieni empatii. Ważne jest to, aby byli świadomi komunikatów które wysyłają, czy to werbalnie czy pozawerbalnie²⁶.

6. Komunikacja pozawerbalna z ofiarami przestępstw

Świadomość wysyłanych komunikatów musi dotyczyć także kontaktu z ofiarami przestępstw. Policjanci muszą zatem wiedzieć, że większość ofiar potrzebuje znacznej przestrzeni pomiędzy sobą a przesłuchującym. Jednym ze sposobów wychodzenia naprzeciw

²⁵ A. J. Pinizzotto, E. F. Davis *What Messages ...*, s. 4.

²⁶ Tamże, s. 3.

potrzebom ofiar przestępstw jest stosowanie krzeseł na kółkach, dzięki którym pokrzywdzeni mogą dostosowywać przestrzeń przesłuchań w zależności od swoich potrzeb²⁷.

Inną ważną wskazówką, dotyczącą relacji między pokrzywdzonymi a funkcjonariuszami policji jest to, aby nigdy nie dotykali ofiary, chyba że sama wyraźnie tego sobie zażyczy. W wielu azjatyckich kulturach dotyk uznawany jest za zachowanie agresywne i naruszające przestrzeń osobistą. Zanim zatem funkcjonariusz zdecyduje się na kontakt dotykowy z ofiarą, powinien w sposób pozawerbalny sprawdzić, czy jest ona na to gotowa. Jednym ze sposobów wysondowania takiej gotowości jest silny uścisk rąk, pochylenie się nad pokrzywdzonym w trakcie mówienia, lub też wysunięcie obu rąk ponad stołem.

Bardzo ważny jest w relacjach między ofiarą a funkcjonariuszem kontakt wzrokowy. Wskazane jest, aby miał on charakter horyzontalny w celu uniknięcia sytuacji, w której jedna ze stron musiałaby patrzeć w górę lub w dół²⁸. Ponadto ofiara powinna mieć wybór tego, czy chce stać czy też siedzieć.

Edukacja policjantów w zakresie komunikacji jest niezbędna nie tylko w odniesieniu do kontaktów z przestępcami, ale również z ich ofiarami. Badania dowodzą, iż sygnały pozawerbalne komunikują wewnętrzną kondycję konkretnej osoby. Tak, dla przykładu, osoby depresyjne okazują swój stan emocjonalny poprzez zwolnione ruchy ciała, brak energii i niezdolność do koncentracji uwagi. Zewnętrznie przejawy depresji są zatem nośnikami określonych komunikatów, zarówno w pozytywnym, jak i negatywnym tego słowa znaczeniu. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na uczucia, które nie są czymś wyłącznie prywatnym, gdyż promieniają na zewnątrz i udzielają się otoczeniu. W porównaniu do myśli, które można zachować dla siebie, uczucia są trudne do ukrycia i ich maskowanie wymaga raczej dużego wysiłku – opanowania mimiki, modulacji głosu, gestu²⁹.

Ponieważ jednak zadaniem policji jest służba społeczeństwu, oprócz ścigania sprawców przestępstw, funkcjonariusze muszą być także wyszkoleni w zakresie udzielania koniecznej pomocy osobom pokrzywdzonym. Aby takiej pomocy udzielić, należy ofiarę przestępstwa odpowiednio przesłuchać. Tak, jak to było wskazane powyżej, oprócz odpowiedniego kontaktu wzrokowego, ważne jest obserwowanie ruchów ciała pokrzywdzonego, a w szczególności takich sygnałów, jak: uderzanie palcami o blat stołu, oderwany wzrok lub unikanie bezpośredniego kontaktu wzrokowego. Wskazane w takich

²⁷ N. Levis A. Jaramillo, *Communication With Victims and Survivors*, National Victim Assistance Academy 2007, s. 8.

²⁸ Tamże, s. 9.

²⁹ A. Kępiński, *Dekalog Antoniego Kępińskiego*, Kraków 2004, s. 179.

sytuacjach jest kierowanie wzroku w kierunku wyższych części ciała ofiary przemocy, bez wymuszania bezpośredniego kontaktu wzrokowego³⁰. Oprócz tego, ważne są także gesty oraz ogólna postawa, komunikująca nie tylko empatię, ale także profesjonalizm.

Znajomość komunikacji pozawerbalnej ma także ogromne znaczenie w trakcie przesłuchań i dotyczy to zarówno komunikatów pozawerbalnych, wysyłanych przez przesłuchującego, jak i przesłuchiwanego. Z drugiej jednak strony, niewłaściwe zastosowanie komunikatów pozawerbalnych może prowadzić do tragicznych konsekwencji, łącznie z uzyskiwaniem fałszywych zeznań, czy też przyznania się do czynów w rzeczywistości przez przesłuchiwanym nie popełnionych. W przypadku przesłuchań znajomość komunikacji pozawerbalnej jest niezbędna przy wykrywaniu kłamstw, bowiem wywołuje ono stres, a ten – określone reakcje fizjologiczne, objawiające się w różnej postaci. Przykładowo, kłamstwo bardzo często pobudza organizm do intensywnego wydzielania potu, czerwienienia skóry, bladości na twarzy, podwyższonego ciśnienia krwi, intensywnego połykania śliny, skurczy mięśni, zwiększonej częstotliwości oddychania³¹.

Wiedza na temat komunikacji pozawerbalnej pozwala także na oszacowanie potencjalnej gotowości obywateli do stawiania oporu czy to podczas patrolu na ulicach, czy też w innych sytuacjach, takich jak, na przykład, podczas doprowadzenia podejrzanych na komisariat policji. Psychologia dostarcza dowodów na to, iż postawa ciała, skrzyżowane na piersiach ręce, czy też zaciśnięte pięści mogą sygnalizować gotowość do stawienia oporu³².

Oprócz gotowości do oporu, komunikowanej mową ciała, także wskazówki dotyczące kłamstwa ujawniają się poprzez inne kanały, niż kanał werbalny. Bardzo często bowiem osoba mijająca się z prawdą „komunikuje” swoją rzeczywistą wiedzę poprzez zaciśnięte pięści, czerwienienie się na twarzy lub karku, czy też intensywne pocenie dłoni. Z tego też względu przesłuchujący musi być świadomy także komunikatów pozawerbalnych wysyłanych przez siebie. Wiadomo od dawna, że życzliwość okazywana jest poprzez, na przykład, bezpośredni kontakt wzrokowy, uśmiech czy też pochylenie ciała w kierunku rozmówcy. Najbardziej czytelne sygnały przekazywane są za pośrednictwem twarzy, dlatego też nawet najdrobniejsze zmiany w tej części ciała, jak na przykład mikro-ekspresje, mogą być źródłem bezcennej wiedzy. Z drugiej jednak strony, twarz jest najbardziej podatna na kontrolę, dlatego też zawsze trzeba mieć na względzie, że wnioski wyciągać można jedynie

³⁰ N. Levis, A. Jaramillo, *Communication With ...*, s. 8.

³¹ M. S. Kuhlman, *Nonverbal Communications in Interrogations*, „FBI Law Enforcement Bulletin” November 1980, Vol. 49, No. 11, s. 1.

³² D. L. Ross, *Assessing the Patterns of Citizen Resistance During Arrests*, „Law Enforcement Bulletin” June 1990, Vol. 68, No 6, s. 1.

na podstawie informacji pochodzących z różnych kanałów³³. Wiele osób, które zaczynają kłamać, nie tylko zmienia wyraz twarzy, ale zaczyna także nerwowo poruszać rękoma, drapać się, strzepywać kurz z własnej odzieży.

7. Problematyka rejestracji przesłuchań

Z komunikacją pozawerbalną w pracy policji wiąże się ściśle problematyka nagrywania przesłuchań w postępowaniu przygotowawczym Stanów Zjednoczonych Ameryki. Przesłuchanie policyjne jest swojego rodzaju soczewką, w której skupiają się zasadnicze pytania dotyczące podstawowych kwestii społecznych. Chodzi tu bowiem o relację między państwem a jednostką, a także o normy, które powinny regulować postępowanie organów państwa. Trzeba mieć bowiem na uwadze to, iż również wśród policjantów rozpowszechnione są obecnie zachowania manipulacyjne, oszukańcze, a także te o cechach przemocy. Ujmując rzecz w skrócie, można powiedzieć, że o wymiarze sprawiedliwości konkretnego państwa wiele mówi to, w jaki sposób są odbierane od świadków zeznania, a także w jakich okolicznościach przestępcy przyznają się do popełnienia czynów zabronionych³⁴.

Przesłuchanie policyjne ze względów kulturowych jest zdarzeniem szczególnym. Jest ono bardzo często przedmiotem różnego rodzaju scen, przedstawianych w szczególności w kinematografii Stanów Zjednoczonych. Uosabia z tego względu bardzo często odwieczną walkę dobra ze złem, prawdy z kłamstwem, a także pragnienie sprawiedliwości, oczyszczenia, a w konsekwencji uniewinnienia i odbudowy wartości. Przesłuchanie policyjne ze swojej istoty zawiera liczne sprzeczności. Z jednej bowiem strony policja potrzebuje zeznań świadków w celu wykrywania przestępstw, a z drugiej strony podejrzani o popełnienie przestępstw bardzo rzadko odczuwają potrzebę pomocy w wykryciu czynów zabronionych. Przesłuchanie stwarza sytuację konfliktową, gdyż z natury rzeczy ma charakter tajny, a przeprowadzane jest w jednym z najbardziej otwartych i demokratycznych państw świata, jakim niewątpliwie są Stany Zjednoczone Ameryki.

Policja, na skutek wieloletniej praktyki, wypracowała metody określane przez nią jako naukowe, które w rzeczywistości z naukowością niewiele mają wspólnego. Tak, dla przykładu, przyznanie się do winy powinno być z definicji dobrowolne, a w praktyce poprzez

³³ M. S. Kuhlman, *Nonverbal Communications ...*, s. 1.

³⁴ M. A. Godsey, *Shining the Bright Light on Police Interrogation in America*, "Ohio State Journal of Criminal Law" 2009, Vol. 6, s. 712.

stosowanie przez policję różnych technik przesłuchań, dobrowolne nie jest. Podejrzanemu bowiem komunikuje się na różne sposoby, iż nie ma wyjścia i musi przyznać się do winy³⁵.

Ponieważ przesłuchania policyjne od wprowadzenia systemu Video Home System (VHS) w 1976 roku coraz częściej były nagrywane, pojawiło się zapotrzebowanie na naukowe oceny zastosowania tej technologii do postępowania przygotowawczego. Wielu naukowców, jak również polityków zajmujących się przestępczością widziało w stosowaniu techniki nagrywania zeznań rozwiązanie zapobiegające nadużyciom, a przede wszystkim sprzyjające dochodzeniu do prawdy. Niestety istnieją także dowody wskazujące na negatywne efekty stosowania techniki video w przesłuchaniach policyjnych, które sugerują nawet, iż nagrywanie zeznań może oddziaływać na niekorzyść szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości³⁶.

Jednak, mimo tych zastrzeżeń, należy uznać, iż zalety nagrywania przesłuchań daleko przewyższają wady, wobec czego zastosowanie tej technologii w systemie prawnym Stanów Zjednoczonych Ameryki należy ocenić jednoznacznie pozytywnie. W sprawach dotyczących podejrzenia popełnienia przestępstwa zabójstwa amerykańska komisja do spraw stosowania kary śmierci (*Commission on Capital Punishment*) rekomendowała w 2002 r. nawet konieczność nagrywania przesłuchań osób podejrzanych o popełnienie zabójstwa. Trzeba przyznać, że zastosowanie nowoczesnych urządzeń rejestrujących dźwięk i obraz pozwala uniknąć wielu sytuacji, które bez takiego utrwalenia utrudniałyby prawidłowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości. Jako pierwszy można przytoczyć przykład dotyczący pouczenia podejrzanego o prawie do odmowy zeznań, które mogłoby być dla niego obciążające, tzw. *Miranda warning*. Kamera video umożliwia w takich sytuacjach uniknięcie późniejszych ewentualnych oskarżeń policji o brak pouczenia o prawie odmowy zeznań. Utrwala ona także ewentualne wyrażanie przez podejrzanego woli do skonsultowania składanych wyjaśnień ze swoim adwokatem³⁷.

Nagrywanie zeznań świadków stało się niezwykle skutecznym narzędziem w rękach policjantów i prokuratorów. Rozwiewa ono wszelkie wątpliwości dotyczące zachowania się policjantów w trakcie przesłuchania, sposobu, w jaki traktowali podejrzanego, a także co do treści zeznań złożonych przez tego ostatniego. Doświadczenie wskazuje, iż nagrywanie przesłuchań podejrzanych dramatycznie zmniejsza liczbę wniosków adwokatów dotyczących wadliwości złożonych przez nich oświadczeń. Jeśli z nagrania wynika, iż policjant

³⁵ Tamże.

³⁶ G. D. Lassiter, J. J. Ratcliff, L. J. Ware, C. R. Irvin, *Videotaped Confessions: Panacea or Pandora Box?*, "Law & Policy" April 2006, Vol. 28, No. 2, s. 193.

³⁷ Tamże, s. 1.

zachowywał się poprawnie, to brak jest jakichkolwiek podstaw do wyłączenia wyjaśnień podejrzanego z materiału dowodowego³⁸.

Nagrywanie audio i video ma szczególne znaczenie dla wymiaru sprawiedliwości, gdyż w znaczniej mierze zabezpiecza przed błędami policji, a zwłaszcza przed sytuacjami, w których podejrzeni przyznają się do popełnienia czynów przez nich w rzeczywistości nie popełnionych. Obecnie zagrożenie stosowania przez policję przemocy fizycznej, tortur, deprivacji snu, gróźb jest raczej znikome, co nie oznacza, iż wszelkie oświadczenia podejrzanych uzyskiwane są drogą legalną³⁹.

Współczesna wiedza w zakresie komunikacji dostarcza jednak dowodów na istnienie tzw. mitu psychologicznego przesłuchania, zgodnie z którym osoba niewinna nigdy nie przyzna się do niepopołnionych czynów, jeśli nie będzie w stosunku do niej stosowana przemoc fizyczna, czy też wyraźna groźba. Istnieją dowody na to, iż osoba niewinna może przyznać się do czynów przez nią nie popełnionych, jeśli policja zastosuje wielostopniowe działania, składające się z całej sekwencji czynności polegających na wywieraniu wpływu i perswazji⁴⁰. Z drugiej jednak strony trzeba przyznać, iż są osoby, które ze względu na swoją osobowość są szczególnie podatne na perswazję, a tym samym na przyznanie się do przestępstw przez nich nie popełnionych.

Dlatego tak ważne jest to, aby proces przesłuchania podejrzanego został prawidłowo zarejestrowany zarówno w odniesieniu do obrazu, jak i dźwięku. Rejestracja przesłuchania ma także tę zaletę, że policjant w trakcie czynności skoncentrowany jest na podejrzanym, a nie na notowaniu wypowiedzianych przez niego słów. Bardzo często zdarza się, iż policjanci przeglądający później nagranie dostrzegają niespójności w wypowiedziach podejrzanych, a także ich wymijające zachowania, których w trakcie przesłuchania nie byli w stanie dostrzec⁴¹.

Notowanie słów podejrzanego sprawia, iż policjantom bardzo często zdarza się przeoczyć subtelne zmiany w wyjaśnieniach podejrzanego, a także w jego wzroku oraz ruchach ciała. Ponadto rejestrowanie przesłuchań przyczynia się od tego, iż czynności przeprowadzane są znacznie szybciej, niż gdyby były one wykonywane przy zastosowaniu starych metod. W takiej sytuacji odpada cała tzw. praca papierkowa, która jest bardzo czasochłonna i wyczerpująca dla obu stron czynności przesłuchania. Wielu policjantów przyznaje także, iż obserwując na spokojnie nagranie przesłuchania, dostrzegają słowa,

³⁸ T. P. Sullivan, *Police Experiences ...*, s. 8.

³⁹ R. A. Leo, *Police Interrogation and American Justice Harvard University, Press 2008*, s. 196.

⁴⁰ Tamże, s. 197.

⁴¹ T. P. Sullivan, *Police Experiences ...*, s. 10.

których nie słyszeli w trakcie wykonywania czynności. Ponadto detektywi bardzo często sporządzają notatki z czynności wiele dni od ich wykonania, co sprawia, iż sporo faktów zaciera się w pamięci i obraz wydarzeń ulega zniekształceniu. Utrwalanie przesłuchań audio i video umożliwia natychmiastowy dostęp do informacji dokładnej i całkowicie kompletnej.

Nagrania przesłuchań zwiększają liczbę podejrzanych przyznających się do winy oraz siłę oddziaływania prokuratorów na składy orzekające sądów. Widać na nich bowiem oskarżonych w sytuacjach, w których wypowiadali się spontanicznie, a nie w sposób uzgodniony z adwokatem⁴². Jak wspomniano powyżej, nagrania takie zapobiegają także nadużyciom ze strony policji. I nie chodzi tu o brutalną przemoc fizyczną ale o techniki psychologiczne umożliwiające policji wydobycie od podejrzanych oświadczeń, których nie złożyliby w normalnych sytuacjach. To, co dostrzegli naukowcy w zakresie uzyskiwania przez policję fałszywych oświadczeń samooskarżających, to fakt, iż są one uzyskiwane nie poprzez jakiś konkretny czynnik, ale poprzez kombinację wielu elementów oddziaływania psychologicznego⁴³.

Aby zapobiec stosowaniu przez policję niedozwolonych metod, w tym zwłaszcza psychologicznych, zmierzających do uzyskania fałszywych samooskarżeń, konieczne jest korzystanie z rejestracji przesłuchań zarówno audio, jak i video. W szczególności jest to wykorzystywane przez sady apelacyjne, które w przypadku sprzecznych wersji wydarzeń bardzo chętnie sięgają do nagrań, aby rozwiązać pojawiające się wątpliwości. Zdaniem wielu sędziów tego rodzaju nagrania są idealnym środkiem pozwalającym na rozwiązanie problemu wiarygodności zeznań i zakończenia dyskusji w tym zakresie⁴⁴. Powodzenie, jakim cieszyły się nagrania przesłuchań, sprawiły, iż technologię tę wprowadzono także do samochodów policyjnych patrolujących amerykańskie miasta. Zatem już na tym etapie policjanci nie są zaabsorbowani sporządzaniem notatek, tylko obserwują język ciała podejrzanych. Ponadto stosowanie techniki rejestracji obrazu i dźwięku poprawia wizerunek policji w społeczeństwie. Obywatele mają możliwość weryfikacji tego, co pokazują media, z materiałem zgromadzonym przez drugą stronę, a zatem otwarta pozostaje zawsze możliwość wyrobienia sobie własnego zdania na temat profesjonalizmu stróżów prawa⁴⁵.

Jednak mimo wielu zalet tej technologii, nie można wykluczyć także możliwości manipulacji materiałem dowodowym, nawet w postaci nagrań zgromadzonych w trakcie

⁴² Tamże, s. 12.

⁴³ R. A. Leo, *Police Interrogation ...*, s. 199.

⁴⁴ T. P. Sullivan, *Police Experiences ...*, s. 14.

⁴⁵ Tamże, s. 16.

przesłuchania podejrzanych. Dlatego też ostateczne zdanie zawsze należy do sądu, który korzystając z zasady swobodnej oceny dowodów, oceni ewentualne sprzeczne wersje zdarzeń.

Różnego rodzaju patologie mogą mieć miejsce w aparacie ścigania Stanów Zjednoczonych Ameryki, ponieważ policja postrzega jako cel swojej pracy oskarżenie podejrzanego, a nie ujawnienie prawdy. Policja raczej nie aspiruje do roli bezstronnego organu ustalającego fakty (*fact-finders*), ale widzi siebie w roli pomocnika prokuratury⁴⁶. W rezultacie współczesny model przesłuchania policyjnego składa się z dwóch elementów: technik wykrywania kłamstwa oraz zastosowania psychologicznych metod manipulacji. Tego rodzaju filozofia jest wynikiem błędnego założenia, iż każdy podejrzany w postępowaniu przygotowawczym jest winny i z tego względu techniki manipulacji i jawnego stosowania kłamstwa służą ujawnieniu prawdy, przez co rozumie się oczywiście przyznanie do zarzucanego czynu.

Są jednak stany, takie jak, na przykład, Alaska czy Minnesota, których sądy nakazują elektroniczne rejestrowanie przesłuchania w sytuacji, gdy podejrzany się temu sprzeciwia. Mimo istnienia tego rodzaju przepisów, w praktyce policja w przypadku odmowy zeznań rejestrowanych elektronicznie stosuje się do życzenia przesłuchiwanego i kontynuuje czynności przy użyciu tradycyjnych metod. Z drugiej strony opory przed nagrywaniem audio i video mają często sami śledczy z obawy, iż sędziowie i członkowie ławy przysięgłych mogliby ujrzyć sposób, w jaki traktują przesłuchiwanego (tj. krzyki, brukowy język, kłamstwa)⁴⁷.

Niemniej jednak, wydaje się, że nagrywanie przesłuchań jest podstawowym instrumentem zapobiegającym nadużyciom władzy, a w szczególności prawdziwej pladze samooskarżeń. Historia Stanów Zjednoczonych Ameryki obfituje w takie przypadki, sięgając choćby do roku 1692, kiedy to w miejscowości Salem około 50 kobiet przyznało się do praktykowania czarów. Problem z tym zjawiskiem jest tym większy, iż żadna instytucja nie prowadzi rejestru wadliwych wyroków, a ponadto nie są one publikowane. Ujawnianie takich przypadków jest możliwe wówczas, gdy w późniejszym okresie okaże się, iż ktoś inny popełnił konkretne przestępstwo, odkryte zostaną nowe dowody wykluczające sprawstwo pierwotnie skazanej osoby, lub też prawdziwy sprawca zostanie wykryty dzięki, na przykład, nowym technikom badawczym⁴⁸. Problematyka ta w odniesieniu do prawa Stanów

⁴⁶ M. A. Godsey, *Shining the Bright ...*, s. 717.

⁴⁷ Tamże, s. 22.

⁴⁸ S. M. Kassir, S. A. Drizin, T. Grisso, G. H. Gudjonsson, R. A. Leo, A. D. Redlich, *Police – Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations*, "Law Human Behavior" 2010, s. 5.

Zjednoczonych Ameryki dotyczy szczególnie jednej z poprawek do konstytucji (*Miranda warning*).

Więszym gwarantem prawidłowości postępowania przygotowawczego prowadzonego przez policję jest niewątpliwie elektroniczne rejestrowanie czynności przesłuchania. Oprócz zalet związanych z tym, iż technologia ta zwiększa prawdopodobieństwo skazania rzeczywistych przestępców oraz uwolnienia od odpowiedzialności osób niewinnych, na uwagę zasługują także walory związane z oszczędnością czasu pracy funkcjonariuszy. Ponadto zastosowanie nagrywania audio i video pozwala na ułatwioną procedurę weryfikacji ewentualnych zarzutów związanych z nadużyciem władzy przez policję⁴⁹.

Wnioski

Komunikacja pozawerbalna jest dominującą formą porozumiewania się, chociaż fakt ten nie jest uświadamiany przez większość uczestników interakcji. Skala tej dominacji jest jeszcze mniej znana, niż sam fakt jej dominacji, ponieważ badania pokazują, iż na całkowity przekaz komunikatu tylko w 7% wpływają słowa, w 38% – sygnały głosowe (ton głosu, modulacja), a w 55% – sygnały pozawerbalne. Z tego też powodu konieczne jest stosowanie w postępowaniu przygotowawczym elektronicznej rejestracji obrazu i dźwięku. Zwiększenia ona sprawność procesu, poprawia skuteczność w dochodzeniu do ustalania prawdy, ale ma także ogromne znaczenie edukacyjne dla prawników oraz całego społeczeństwa.

Komunikaty pozawerbalne wysyłane przez uczestników interakcji są w dużym stopniu pochodną ich samooceny. Ponieważ komunikacja, w szczególności pozawerbalna, jest warunkiem funkcjonowania społeczeństw, nie może być trwałych podstaw żadnego społeczeństwa, jeśli jednostka nie ma zdrowej samooceny, tj. takiej, która powstaje w wyniku komunikacji intrapersonalnej.

⁴⁹ T. P. Sullivan, *Police Experiences ...*, s. 24.